(تیۆرو بنەمایێن فێربوونا زمانێ دووێ, زمانێ ئینگلیزی وەکو نموونە، ڤەکۆلینەکا وەسفی شیکارییە)

کاوە طاهر ظاهر
مامۆستایێ هاریکار
کۆلیژا زمان، زانکۆیا نەورۆز
هەرێما کوردستانێ، عێراق

کورتی

زمان رۆلەکێ گەلەك مەزن د ژیانا مرۆڤاندا دبینیت، بۆ هەر جھەکێ بچی دێ بینی کو زمان یێ بەرهەڤەو بوویە بەشەکێ گرنگ ل پێکهاتەیا مرۆڤانداو ژ وانا ناهێتە جوداکرن، زمان وەکو کەرەستەیەکێ سەرەکی بۆ تۆمارکرنا هەموو لایەنێن پێشکەفتن و مێژوو و شارستانی و کەلتوورو کەلەبوورو...هتد دهێتەدانان. هەرنەتەوەیەکێ، دیسان وەکو ناسنامەیا نەتەوەیی دهێتە هەژمارتن، چونکی هەر نەتەوەك خودان زمانەکێ تایبەتە و گەلەك جاران نەتەوە ب رێکا زمانێ نەتەوەیی دهێتە نیاسین، ژ لایەکێ دویڤە دێ بینین کو زمان وەکو تۆرەکێ گەھاندنێیە د ناڤ جڤاکیدا و رۆلەکێ گەلەك گرنگ بۆ نێزیکرنا تاکان و دروستبوونا جڤاکی دبینیت، ل ڤێرە بۆ مە دیاردبیت کو زمان ئامرازەکێ گەلەك گرنگە د ئاڤاکرنا جڤاکیداو ئالوگۆرکرنا هەست و سۆزو بیرو هزرو...هتد د ناڤبەرا تاکێن جڤاکیدا. ئاشکرایە کو زمان ژ کۆمەکا یاساو دەستووران پێکدهێت و ئەڤان یاساو دەستووران ل دویڤ سروشتێ زمانێن دیارکری دهێن گۆهارتن و بکارهینان و تاکێن ئاخاڤتنکەر ب زمانێ دیارکری ل هەڤدو دگەهن و سەرەدەریێ دکەن ل دویڤ پێتڤیێن ژیانێ، کەواتە فێربوونا زمانەکێ دیارکری هۆکارەکێ سەرەکییە بۆ نزیکبوون و تێگەهشتن و شارەزابوون ل پێشکەڤتن و کەلتورو شارستانیا نەتەوەیەکێ دیارکریدا، بۆ فێربوونا هەر زمانەکێ پێدڤی هندەك پێنگاڤاینەو بۆ هاڤێتنا هەر پێنگاڤەکێ پێدڤی هندەك رێنماییاینە و ئەوان رێنماییانژی بێگومان ل دویڤ هندەك تیۆران هاتینە دیارکرن.

پەیڤێن کلیلی : زمانێ دووێ، تیۆر، فێربوون، ژینگەھ، بایلۆجی،کارلێککەر.

1. پێشەکی

د ئەڤێ سەردەمێ جیهانگیرییدا پرۆسەیا فێربوونا زمانی بوویە دیاردەیەکا گەلەك بەرچاڤ، بۆڤێ مەبەستێ گەلەك رێکارێن جودا دهێنە پەیرەوکرن بۆ مەرەما سەرکەڤتنا ڤێ پرۆسەیێ.د ئەڤێ ڤەکۆلینێدا ب ناڤونیشانێ(تیۆروو بنەمایێن فێربوونا زمانێ دووێ, زمانێ ئینگلیزی وەکو نموونە، ڤەکۆلینەکا وەسفی شیکارییە) مە دڤێت ل پیشکا ئێکێ وان تیۆران بدەینە بەرچاڤکرن و ب تایبەت ئەوێن وەکو رێنیشاندەر بۆ فێربوونا زمانەکێ نوی یانژی زمانێ دووێ دهێنە نیاسین، پاشان بنەمایێن فێربوونا زمانی بدەینە دیارکرن و گرنگییا وان بنەمایان بۆ فێربوونا زمانی دیاربکەین ، هەر دیسان دیارکرنا سوودوومفایێن ڤان تیۆران د بوارێ فێربوونا زمانیدا، د پشکا دووێدا دێ بۆچوونێن ڤان تیۆران ب شێوێ راپرسیێ دانەینە بەر دەستێن قوتابیێن کوڕ و کچ ئەوێن ل پشکێن زمانێ ئینگلیزیێ دخوینن بۆ دیارکرنا رێژەیا سوودو مفایێن هەر ئێك ژ ڤان تیۆران د ناڤەندێن ئەکادیمییدا، پاشان ئەنجام دهێنە دیارکرن.ئەڤە دبیتە دەستپێیکەکا باش بۆ ئەنجام دانا چەندین ڤەکۆلینێ دیترد ڤێ بوارێدا و دێ مفایەکێ باش هەبیت د بوارێ زمانڤانییدا.

ناڤونیشانێ ڤەکۆلینێ

ئەڤ ڤەکۆلینا ب ناڤونیشان(تیۆرو بنەمایێن فێربوونا زمانێ دووێ, ڤەکۆلینەکا وەسفی شیکارییە), کو تێدا بەحسێ وان تیۆران هاتییەکرن، ئەوێن وەکو رێنیشاندەر بۆ فێربوونا زمانێ دووێ دهێنە نیاسین و دیسان بنەمایێن فێربوونا زمانێ ژی هاتینە بەرچاڤکرن.

گرنگییا ڤەکۆلینێ

گرنگییا ئەڤێ ڤەکۆلینێ د هندێ دایە, داکو بشێین باشترین ئەوان رێکان دەستنیشانبکەین، ئەوێن هاریکارن بۆ فێربوونا زمانێ دووێ، چ د ئاستێ زانکۆ و پەیمانگەهاندابیت یانژی د سەنتەرێن فێربوونا زمانیدا بیت.

رێبازا ڤەکۆلینێ

ئەڤ ڤەکۆلینە ل دویڤ رێبازا شیکاریێ هاتیە ئەنجامدان.

المجلة الاكاديمية لجامعة نوروز
المجلد 7، العدد 2 (2018)
استلم البحث في 2018/4/2، قبل في 2018/4/21
ورقة بحث منتظمة نشرت في 2018/5/31
البريد الالكتروني للباحث : kawa.tahir@nawroz.edu.krd
حقوق الطبع والنشر © 2017 أسماء المؤلفين. هذه مقالة الوصول اليها مفتوح موزعة تحت رخصة المشاع الابداعي النسبي – CC BY-NC-ND 4.0

doi : 10.25007/ajnu.v7n2a192

ئارمانجا ڤەکولینێ

ئامانج ژ ڤێنسینا ڤێ ڤەکولینێ گەهشتنا بەرسڤا ڤان خالێن ل خوارێنە :

أ. ئایا ئەو تیۆرێن دەربارەی فێربوونا زمانی هاتینە دانان چ سوود و مفا هەبووینە بۆ فێربوونێ؟

ب. ئایا کیژ تیۆر ژ هەمییان باشترە؟

ج. ئایا ئەو تیۆر و بنەمایێن هاتینە دەستنیشانکرن ل گەل سەردەمێ تەکنەلۆژیایێ دگونجن؟

کەرەستێ ڤەکولینێ

ئەڤ ڤەکولینە ب شێوەزارێ کرمانجییا سەری دەڤۆکا بەهدینی هاتیە ڤێنسین و نموونە ب شێوەیێ راپرسینێ ل سەرجەمێ (150) قوتابیێن کۆرۆکچ ل پشکا زمانێ ئینگلیزی ل هەرسێ زانکۆیێن(نەوروز, دهۆك, زاخۆ) هاتینە وەرگرتن ب ڤێ رەنگی :

أ. بوچی تە پشکا زمانێ ئینگلیزیێ هەلبژارد؟

ب. توچاوا فێری زمانێ ئینگلیزیێ بووی؟

ج. ب بۆچوونا تە باشترین رێك چنە بۆ فێربوونا زمانێ ئینگلیزیێ؟

ناڤەرۆکا ڤەکولینێ

ئەڤ ڤەکولینە ژ دوو پشکان پێکدهێت, پشکا ئێکێ ب ناڤونیشانێ(تیۆر و بنەمایێن فێربوونا زمانێ دووێ) و ئەڤان تەوەران ب خۆڤە دگریت : (کۆمەلە تیۆرێن بایۆلۆجی),(کۆمەلە تیۆرێن ژینگەهـ),(کۆمەلە تیۆرێن کارلێککەر),(بنەمایێن فێربوونێ). پشکا دووێ ب ناڤونیشانێ(شرۆڤەکرنا ئەنجامێن راپرسینێ), کو تێدا بەحسێ ڤان تەوەران هاتیەکرن(دیاکرنا رێژەیا سەدییا هەر تیۆرەکێ),(دیارکرنا بنەمایێن جۆراوجۆر یێن فێربوونا زمانێ دووێ).

تیورێن فێربوونا زمانێ دووێ

فێربوونا زمانی پرۆسەیەکا ئالۆزە و ب درێژاهییا مێژوویێ گفتوگۆیێن بەردەوام ل سەر هاتینەکرن، هەر ژ سەردەمێ (پانینی) ل وەلاتێ هندیا کەڤن و ئەفلاتۆن و هەڤالێن وی ل گریکێ و بگرە هەتا قوتابخانێن جودا جودایێن زمانێژی چ یێن سەردەمی و چ یێن کەڤن، د ڤان هەمی قۆناغاندا دێ بینی بۆچوونێن جودا ل سەر ڤێ بابەتێ ب ئەگەرێن جودا هەبووینە،هەر دیسان گەلەك تیۆرێن جودا پەیدابوون و هەر ئێك ژ ڤان تیۆران ئاماژە داینە لایەنەکێ زمانی و چاوانیا فێربوونا زمانێ ئێکێ و زمانێ دووێ (محمد معروف فتاح،56،1987)، د ئەڤێ ڤەکولینێدا دێ هەولدەین وان تیۆران ل سەر سێ کۆمەلەیان دابەشکەین کو هەر کۆمەلەك ژ چەندین تیۆران پێکدهێت، بەلێ بۆچوونێن وانا لێکنزیکن و دێ هزرا سەرەکی یا تیۆران د هەرکۆمەلەیەکێ بەرچاڤکەین کو ئەڤێن ل خوارێنە :

کۆمەلا ئێکێ : تیۆرێن بایۆلۆجی(خۆرسکی)

لدویڤ بۆچوونا ڤێ کۆمەلێ وەرگرتن و فێربوونا زمانی ژ ئەنجامێ حەزوو ئارەزوویەکا خۆرسکی بایۆلۆجییە ل دەڤ مرۆڤی و هەر ل دەستپێکا ژ دایکبوونێ ئەڤێ حەزا هەنێ ل دایکدبیت و پالدەرێ سەرەکییە بۆ فێربوونا زمانی(موفق الحمدانی،140،1982)،ل دویڤ ڤێ بۆچوونێ وەرگرتن و فێربوونا زمانی دیاردەیەکا بۆماوەییە، حەزەك ل دەڤ مرۆڤی بۆ فێربوونێ هەیە و دێ بیتە هۆکارێ سەرەکیێ فێربوونێ. لایەنگرێن ڤێ کۆمەلێ هەر ئێك ژ(چۆمسکی1965، بیکەرتۆن1984، پینکەر1984، وود1984، کراشین1985، زۆبل1984، کووك1986، وایت1987، رۆزەرفۆرت1984، بلێ-ڤێرۆمان1986، گاس و سکاچەر1989) پێکدهێن. بۆچوونا ڤان زانایان ئەوە کو شیانێ فێربوونا زمانی ل گەل ژ دایکبوونێ پەیدادبیت و یاسایا گشتیا زمانی پەیرودکەن بێی کو چ باگراوەندەك ل سەر زمانی هەبیت، ئەڤێ چەندێژی ب هاریکاریا چەند بەشەکێن بایۆلۆجی ل دەماغێ مرۆڤی کاردکەن، بۆ نموونە(چۆمسکی)، دبێژیت : زارۆك بەری ژ دایکدبیت شیانێن فێربوونا زمانی ل دەڤ هەنە کو ب رێکا کۆ ئەندامێن دەماری ڤێ چەندێ رووی ددەت و ب هەمان رێك مرۆڤ فێری زمانێ دووێژی دبیت(-).CRYSTAL.D,198525, هەر دیسان زانا(لێنبێرگ) دبێژیت : شیانێن مرۆڤی بۆ بەرهەمهینان و تێگەهشتنا زمانی ئێکە ژ تایبەتمەندیێن بۆماوەیێ، چەندین ئەندام تێدا پشکدارن وەکو(کۆئەندامێن ئاخڤتنێ و مەلبەندێن مێشکی و کۆئەندامێن گوهلێبوونێ و دیتنێ(کریم شەریف قەرەچەتانی،55،1997).کەواتە فێربوونا زمانی ل دەڤ هەمی کەسان وەکو ژ ئەگەرێ هەبوونا یاسایا گشتیا زمانی و ل دویڤ بۆچوونا ناڤبری هەمی زارۆکێ جیهانێ هەمان پەیرەوێ زمانی بکادهینن کو ژ دەنگ و ئاوازان پێکدهێت (ئەورەحمانی حاجی، مارف30،1986). کەواتە کورتیا ڤێ کۆمەلێ ئەوە کو پرۆسەیا فێربوونا زمانی حەزەکا بۆماوەییە و ب رێکا یاسایێن گشتیا زمانی ژ لایێ کۆئەندامێن دەماریڤە ب رێڤە دچیتن.

کۆمەلا دووێ : تیۆرێن ژینگەیی

تیۆرێن ڤێ کۆمەلێ دبێژن کو وەرگرتن و فێربوونا زمانی بەرهەمێ وێ ژینگەهـ و

doi : 10.25007/ajnu.v7n2a192

پێشكەڤتنا جڤاكییە یا كو تاك تێدا دژیت، دیسان لایەنگرێن ڤێ كۆمەلێ وێ چەندێ ڕەتدكەن كو شیانەكێ خۆڕسكی ل دەڤ مرۆڤی بۆ فێربوونا زمانی هەبیت، چونكی ئەو دبێژن هۆكارێن دەرەكی كارتێكرنێ ل سەر ڕەفتارا زمانی بۆ فێربوونێ دكەت و ئەڤەژی دەرەنجامێ چەندین ڤەكۆلینێن زانستینە كو ل سەر زمان و ڕەفتار هاتینە ئەنجامدان(عبدالواحدمشیردزەیی،181،2014). بەرچاڤترین تیۆریا ڤێ كۆمەلێ ئەو تیۆرە كو خودانێ قوتابخانا ڕەفتارییە كو دبێژیت : دەوروبەر كاریگەرێ ل سەر ڕەفتارێ زمانی ب دوو شێوەیان پەیدادكەت :

أ. ئەرێنی

ئەگەر ئەو ژینگەها تاك تێدا دژین یا ئارامبیت و دگەل حەز و ئارەزوویا وی بگونجیت، دێ گەلەك زێكا فێری وی زمانی بیت یێ ل وێ جڤاكێ بكاردهێت و ئەو فێربوون دێ بیتە پرۆسەیەكا بەردەوام و سەركەڤتی، چونكی زێكا تێكەلی جڤاك و كەلتوور و ژیرو و ژیانێن وانا دبیت و ئەڤەژی رێكەكا هەرە سەركەڤتییە بۆ فێربوونا زمانی.

ب. نەرێنی

ئەڤە پێچەوانەیا ئەرێنییە و هەمی گاڤا كارتێكرنەكا ڕاستەوخو دكەتە سەر تاكی كو وەرگرتن و فێربوونا زمانی گەلەك ب ساناهی نەبیت، چونكی ئەگەر هزرەكا نەرێنی بەرامبەری نەتەوەیەك ل دەڤ پەیدابوو ئیدی دێ بەرامبەری بنەمایێن هاریكار بۆ فێربوونێژی پەیدادبیت كو ژ كەلتوورو تێكەل بوون...هتد پێكدهێت، ئەڤێ چەندێژی دێ بیتە ئەگەرێ هندێ كو پرۆسەیا فێربوونا زمانی وەكو پێدڤی رێكارێن خو نەگریت و سەركەڤتنێن باش ب دەستڤەنەهێن(عبدالواحدمشیردزەیی،182،2014-183). د ئەڤێ كۆمەلێدا هوسا بۆ مە دیاردبیت كو ژینگەهـ هۆكارێ سەرەكێ فێربوونیا زمانییە، ب شێوەیەكێ دوو لایەنی ئەو ژی ئەگەر گونجاندنەك د ناڤبەرا تاك و ژینگەها زمانێ دووێ چێببوو دێ پرۆسەیا فێربوونا زمانی سەركەفتیبیت، بەلێ هەكە ئەو گونجاندن نەبوو پرۆسەیا فێربوونێژی سەركەڤتی نابیت، كەواتا ئەم دشێین بێژین كو هەر چەند ڕەهەندێ كەلتووری و زمانێ ئێكێ و دووێ نزیكبن دێ پرۆسەیا فێربوونا زمانی سەركەڤتیبیت و ئەگەر ڤێ چەندێ دویربوو دێ پێچەوانەبیت.

كۆمەلا سێیێ : تیۆرێن كارلێككەر

لایەنگرێن ڤێ كۆمەلێ دبێژن : پرۆسەیا فێربوونا زمانی پرۆسەیەكا گەلەكا ئالۆزە و چ تیۆرەك نەشێت ب تنێ ڤێ چەندێ كۆنترۆل بكەتن، ژبەر هندێ وانا بنەمایێن فێربوونێ ل هەردوو تیۆرێن بایۆلۆجی و ژینگەیی لێكدان وكرنە ئێك دا بشێن ڤێ پرۆسەیێ شرۆڤەبكەن (عبدالواحدمشیردزەیی،185،2014). ئەڤێ تیۆرێ هوسا بابەتێ ددەتە دیاركرن كو هەتا پرۆسەیا فێربوونا زمانێ دووێ سەركەڤتنێ بینیت، پێدڤیە هەردوو لایەنێن شیانێن بایۆلۆجی و ژینگەیا فێربوونێ ل بەر چاڤ وەرگرین، چونكی ئەو هەردوو لایەن تەمامكەرێن ڤێ پرۆسێنە. هەر وەكو (گیڤۆن) دبێژیت : فێربوونا زمانی پێدڤی ب ڕێزمانەكا باش هەیە و ئەڤێ ڕێزمانێژی بێگومان ل سەر ڕێزمانێ زمانێ ئێكێ دهێتەئاڤاكرن، د هەمان دەمدا گۆرانكاریێن جڤاكی دبیتە ئەگەرێ هندێ كو ڤێ ڕێزمانێ ژ زمانەكێ بۆ زمانەكی دی هندەك گۆڕانكاری ب سەردا بهێت، كەواتە هەم شیان و چالاكیێن عەقلی و هەم دەوروبەر بنەمایێن سەرەكینە بۆ فێربوونا زمانێ دووێ(روی سی هیجمان،79،1989). د ئەڤان هەرسێ كۆمەڵە تیۆرێن مە ئەماژەپێكرین ئەم دشێین ڤان بنەمایێن فێربوونا زمانێ دووێ ل خوارێ دیاربكەین :

بەرچاڤ وەرگرتنا لایەنێ دەروونی د پرۆسەیا فێربوونا هەر زمانەكی وەكو زمانێ دووێ پێدڤی ب دانانا پرۆگرامەكێ رێكوپێكە،چونكی زمان پەیوەندییەكا ب هێز ب لایەنێ دەروونیڤە هەیە و نەیا دویرە ژ هەموو چالاكیێن ئەقلی و دەروونیڤە،بۆ نموونە گەلەك جاران پرۆسەیا هزركرنێ پێدڤی ب زمانییە تایبەت د بوارێن بیركاریێداو هۆكارەكە بۆ دەرئێخستنا ئەنجامان(عبدالمجید سید أحمد منصور،101،1982-103). دیسان بەرچاڤ وەرگرتنا لایەنێ دەروونی كۆمەكا چەمك و ڕاستی و بنەمایان ب خۆڤە دگریت كو ژ ئەنجامێ ڤەكۆلینێن دەروونناسیێ ب دەستڤەهاتین، سەبارەت ب پرۆسەیا فێربوونێ وەكو : پەیوەندیا د ناڤبەرا وەرگرتنا زمانێ ئێكێ و زمانێ دووێ و پالنەرێن فێربوونێ و ئاراستەیان و بنەمایێن كەسایەتیێ و ڕۆلێ وانا د فێربوونا زمانێ دوویێداكو ئەڤێن ل خوارێنە(رشدی أحمد كعیمە،75،1989).

1. ستراتیجیەتا فێربوونێ

ئەڤێ لایەنێ ڕۆلەكێ گرنگ د بوارێ فێربوونا زمانێ دووێ دبینیت كو ژ دوو ڕێكان پێكدهێتن :

1.1 ڕێكا لاسایكرنێ

لاسایكرن ب بنچینەیا پرۆسەیا وەرگرتنا زمانی دهێتە هەژمارتن، د چەندین ڤەكۆلینان هاتییە سەلماندن كو ئەو دەنگێن زارۆك ژ دەوروبەران گوهلێدبیت وان دەنگان دووبارە دكەت و كاریگەرییەكا مەزن ل سەر زارۆكی پەیدادكەت و فێری وان دەنگان دبیت(كەریم شەریف قەرەچەتانی،60،1997)، دیسان بۆ فێربوونا زمانێ

doi : 10.25007/ajnu.v7n2a192

دوویێ لاساییکرن ئێك ژ رێکێن هەرە سرکەفتی و مفادار دهێتە هەژمارتن ، چونکی هەرزمانەك خودان هندەك دەنگێن تایبەتن، ئەو دەنگێن کو ل زمانێ دوویێ هەیە، چێتبیت ل زمانێ ئێکێ هەمان دەنگ نەبن، ئەڤەژی گەلەك جاران دبیتە ئاستەنگ بۆ ئەوان کەسان کو دڤێن فێری وی زمانی ببن(Harris, M. 2012,56). بۆ نموونە دەنگێ (پ وچ) د زمانێ عەرەبیدا نینا ژ بەر هندێ کەسەکێ عەرەب دەمێ ب زمانێ ئیگلیزی د ئاخڤیت نەشێت ڤان دەنگان دەربرپیت، بەلێ ئەگەر ئەوان پەیڤان ئەوێ ب ئەڤان دەنگان دەست پێدکەن یان ئەڤان دەنگان تێدانە گەلەك جاران وەکو ئینگلیزان بێژن دێ ب ساناهی کەڤیتن(محمد علی الخولی،74،2002).

2 .1 پەیرەوکرن

گرنگیا ڤێ خالێ ژی ژ خالێ ئێکێ کێمتر نینە، چونکی دەمێ زارۆك ل دەستپێکێ فێری زمانی دبیت ژ لایێ کەسانێن دەورووبەر هەول ل گەل دهێتەدان بۆ پەیرەوکرن و دووبارەکرنا هندەك پەیڤ و رستێن کورت بۆ چەندین جاران هەتا فێری وێ پەیڤێ یانژی رستێ دبیت(Harmer, J. 2011,28). بۆ نموونە (دادێ، بابە، وەرە،هەرە...هتد)،دیسان پەیرەوکرنا ئەوان پەیڤ و رستەیان ل زمانێ دوویێ گەلەك گرنگن بۆ فێربوونێ کا چاوا ئەو پەیڤ و رستە ژ لایێ ئاوازێڤە دهێتە دەربرین ب تایبەتی هەکە زمانەکێ ئاواز داربیت و تێکچوونا ئاوازێ کاریگەریێ بکەتە سەر تێکچوونا واتایێ،ژلایەکێ دیڤە پەیرەوکرنا یاساو دەستوورێن رێزمانا زمانێ دوویێ گەلەکا گرنگە (دوجلاس براون،145،1994)، ژبەر هندێ پەیرەوکرن ب خالەکێ هەرە گرنگ دهێتە دانان د پرۆسەیا فێربوونا زمانێ دوویێ.

2. لایەنێ دەروونی

لایەنێ دەروونی کاریگەرییەکا بەرچاڤ هەیە لسەر وەرگرتنا زمانێ دوویێ دپرۆسەیا فێربوونێدا، چونکی دەروون ب ژێدەرێ درووستبوونا زمانێ دهێتە نیاسین وهەمی چالاکێن وەرگرتن وشرۆڤەکرن و کۆدکرنا زمانێ ل ناخێ مرۆڤی روویددەن بەری بێتە دەنگ وبهێتە ڤەگوهاستن بۆ کەسێ بەرامبەر(محمد اسماعیلی علوی،20،2013)، ئەڤەژی لسەر دوو لایەناندا دهێتە دابەشکرن :

2. 1 پالدەر Motivations

ئەڤە ئەوهێزا دەروونیە یا کو دبیتە هاندەرەکێ سەرەکی لدەف هەر تاکەکێ بۆ ئەنجامدانا کارەکێ دیارکری و ب گرنگترین هۆکارێ سەرکەفتنێ دهێتە هەژمارتن بۆ فێربوونا زمانی(محمد علی الخولی،27،1987)، دیسان پالدەر کاریگەرییەکا مەزن لسەر وی کەسی پەیدادکەت کو هەمی شیانێن خوییێن عەقلی و جەستەیی ب مەزێخیت پێخەمەت فێربوونا زمانێ دوویێ، لڤێرێ وەسا دیار دبیت کو هەبوونا پالدەر ل ناخێ مرۆڤی گەلەکا گرنگە بۆ ئەنجامدانا کارەکێ بشێوەیەکێ سەرکەفتیانە، چونکی حەزو ڤیان دەستپێکێ ل ناخێ مرۆڤی پەیدا دبیت وپاشان دبیتە رەفتار(نبیە ابراهیم اسماعیل،28،2009). ل دویڤ بووچوونا ڤەکۆلەران سێ جۆرێن پالدەر هەنە بۆ فێربوونا زمانێ دوویێ ئەوژی ئەڤەنە :

أ. پالدەرێ هۆکاری

ئەڤە ئەو پالدەرە کو بۆ بجە هینانا پێدڤیاتیەکا دەمی دهێتە ئەنجامدان وەکو : ئەنجامدانا گەشتەکێ، وەرگرتنا کارەکێ،ب دەست هینانا پلەیەکێ زانستی وەکو ماستەرو دکتۆرایێ...هتد، ئەڤە گەلەك جارا دبیتە ئەگەرێ هندێ کو تو خو فێری زمانەکێ دی بکەی(دوجلاس براون،148،1994).

ب. پالدەرێ تەمامەتیێ

ئەڤ جۆرە پالدەرە خودان ئامانجەو بۆ دەمەکێ درێژە، هەول دهێتە دان کو بتەمامێ د زمانێ دوویێ بگەهیت و هەمی لایەنێن زمانی شرۆڤەبکەت و پێزانینێن تەمام لدور لایەنێ نەزمانیێ ژی کو کارتێکرنێ لسەر زمانی دکەن وەرگریتن وەکو : کەلتوورو داب ونەریت...هتد،ئەڤ پالدەرە ژ یائێکێ بهێزترە و گەلەك جاران سەرکەفتیترە(رشدی أحمد کعیمە،81،1989). ئەڤە وێ چەندێ دگەهینیت کو زمان بەشەکە ژ کەلتووری و ناهێتە جوداکرن و هەمی گاڤا تمامکەرێن هەڤدوونە.

ت. پالدەرێ هەڤبەند

ئەڤ جۆرە پالدەرە رەنگڤەدانا وێ هەستێ یەکود ناخێ مرۆڤیدا جۆرەکێ حەزا تێکەلبوونێ دگەل وێ جڤاکێ چێدکەت یا دڤێت زمانێ وانا بزانیت، بۆ ڤێ چەندێ دێ هەولدەت کو ژیان ل جڤاکەکێ دی هەلبژێریت بۆ دەزڤەهینانا زمانەکێ نوی(محمد علی الخولی،76،2002).لڤێرێ وەسا دیاردبیت کو زمان و جڤاك تەمامکەرێن هەڤدوونە و پێشکەفتنا جڤاکی یەکسانە ب پێشکەفتنا زمانی و پێچەوانەژی دروستە.

2 .2 ئاراستە

ئەڤ جۆرە پتر لایەنێ حەزو ڤیان و کەرب و کین بخوڤە دگریت، بێگومان ئەڤەژی ژئەنجامێ چەندین ڤەکۆلینان کولسەر عەقل و دەمارێن تاکەکەسی هاتینە کرن بەرهەم هاتییە، ئاراستە جۆرەکە ژ هەلویست وەرگرتنێ بشێوەیەکێ ئەرینی یانژی نەرێنی، د هەردوو باراندا کاریگەرییەکا راستەوخۆ دکەتە سەر پرۆسەیا فێربوونا زمانێ

doi : 10.25007/ajnu.v7n2a192

دووێ(رشدی أحمد گعیمە،81،1989).ئەڤە وێ چەندێ دگەهینیت کو هەکە مرۆڤی هزرەکێ نەرێنی بەرامبەری میللەت هەبین دهەمان دەمدا دێ بەرامبەری زمانی واناژی هەبیت و نەڤێت فێری ئەوێ زمانی ببیت و فێرنابیت، بۆ نموونە ئەم کورد چونکی مە هزرەکێ نەرێنی بەرامبەر میللەتێ عەرەب هەیە ژ ئەنجامێ وان کارەساتێن ب سەر مەدا هینایین دێ بینی ئەم زی ب زی حەش زمانێ عەرەبی ژی ناکەین. بەلێ هەکە ئەوهزر ئەرێنی بوو دێ بینی دێ حەش زمانی کەت و ئەڤێ چەندێ دێ هاریکاربیت کو گەلەك زیتر فێری زمانی ببیت،ئەڤەژی دوو جۆرن :

1. باوەری بخۆبوونا کەسی، کا هەتاچ ڕادەیەکێ ئەڤی کەسی باوڕی ب شیانێن خۆ هەنە بۆ فێربوونا ئەوی زمانی.

2. حەزا کەسی بەرامبەر فێربوونا زمانێن بیانی ب شێوەیەکێ گشتی، کا ئەڤی کەسەی هەتا چ ڕادەیەکێ نەڤێن پێزانینێن وی دەربارەی زمانەکێ سنوورداربیت، بەلکودڤێت ئەڤێ سنوورێ بشکینیت وپێزانینێن گشتی لسەر زمانی وجڤاکێن جودا بشێوەیەکێ گشتی وەرگریت وتێکەلیێ دگەل وانا پەیدا بکەتن (محمود كامل الناقه،34،1983).

3. لایەنێ کەسایەتی

لایەنێ کەسایەتی لایەنەکێ بهێزەو نابیت بهێتە فرامۆشکرن د پرۆسەیا فێربوونا زمانێ بیانی، کو یا تایبەتە ب لایەنێ کەسایەتیا وی کەسێڤە یێ دڤێت دئەڤێ پرۆسێدا بەشداریێ بکەتن، چونکی گاریگەرییەکا ڕاستەخۆ دکەتە سەر چالاکێن فێربوونێ، وەکی دگەلەك ڤەکۆلینێن کو د بوارێ دەماریدا هاتینەکرن دیاربوویە کو تایبەتمەندیێت کەسی ڕێژەییە و ژکەسەکێ بۆ یێن دی جودایە(عبدالواحدمشیردزەیی،85،2015) ئەڤان تایبەتمەندیانژی ب دوو شێوە دهێتنە دەستنیشانکرن :

3. 1 جیاوازی دناڤبران کەساندا

بێگومان هەر تاکەکێ وەرگری دێ بینی کوخودان هندەك تایبەتمەندیێن جودایەو گەلەك جاران ئەو کەسێ هەێ دێ ب ئێك ژڤان تایبەتمەندیێن هە دهێتە نیاسین وەکو مەردینی و بێن فرەیی...هتد، دبوارێ زمانێژیدا گەلەك جاران ئەڤێ چەندێ دیاردبیت و هندەك تایبەتمەندیێن هەین کو ڕاستەوخۆ کاریگەریێ دکەنە سەر پرۆسەیا فێربوونا زمانێ دووێ، بێگومان ئەڤان تایبەتمەندیانژی ژ کەسەکێ بۆ کەسەکێ دی ڕێژەیینە و جودانە وەکو : ئاستێ ڕەوشەنبیری،شێوازێ خواندنێ، بارێ جڤاکی ، ڕەگەز،دووری و نزیکی د ناڤبەرا زمانێ دایکێ و زمانێ دووێ، شیانێن فێربوونێ، ئاستێ زیرەکێ...هتد، ئەڤان تایبەتمەندییان لدەف هەمی کەسان وەکو ئێك نینەودبیتە ئەگەرێ هندێ کو چالاکیا فێربوونا زمانێ دووێ ژی وەکو ئێك نەبیت و جودابیت(رشدی أحمد گعیمە،84،1989).ئەڤە وێ چەندێ دگەهینیت کو هەتا تایبەتمەندیێن کەسی لێك نزیکبن دێ چالاکیێن فێربوونا زمانێژی ل دەڤ وانا نزیکببیت و پێچەوانا ڤێ چەندێژی دێ چالاکێن فێربوونا زمانێژی لێکدوبرین.

3. 2 ژی (تەمەن)

تەمەن ئێکە ژ وان تایبەتمەندییان کو د ناڤبەرا وان کەساندا هەیە کو فێری زمانێ دووێ دبن، ل دویڤ چەندین ڤەکۆلینێن زانستی کو هاتینە ئەنجامدان، وەسا دیاردبیت کو جیاوازیا تەمەنی دناڤبەرا کەساندا دبیتە ئەگەرێ جیاوازییا چالاکێن فێربوونا زمانێ دووێ (محمود كامل الناقه،32،1983)، دیسان لدویف بووچونا(علی محمد القاسمی،75،1979)،دبێژیت نەمەرجە کو ئەگەر تەمەنێ وانا لێك نزیکبیت دێ شیانێن وانا بۆ فێربوونا زمانی ژی وەکو ئێك بن، بەلکو گەلەك جاران تەمەنێ عەقلی ڕۆلەکێ مەزن دبینیت د ئەڤێ پرۆسێدا، چونکی تەمەنێ عەقلی ژی ڕێژەییەو ژ کەسەکێ بۆ کەسەکێ جودایە، ژ بەر هندێ گەلەك زانا د بێژن تەمەنێ بچیك چێترە بۆ فێربوونێ و هندەکێ دی دبێژن تەمەنێ مەزن چێترە، چونکی دەف وانا تەمەنێ عەقلی دبیتە پیڤەرێ سەرەکی ژ بۆ ئەڤێ پرۆسەیێ. د ئەڤێ سەری بۆمە وەسا دیاردبیت کو تەمەن ڕۆلەکێ گرنگ دبینیت دپرۆسەیا فێربوونا زمانێ دوویێدا، ڤێجا هەرجۆرە تەمەنەك بیتن.

خشتێ ژمارە (1) : فێربوونا زمانێ دووێ

96 قوتابی(64%)	54 قوتابی(36%)
زمانێ جیهانییەو بۆ دەستکەفتنا دەرفەتا کاری.	ئەز حەز ژ زمانێ ئینگلیزیێ دکەم.

د ئەڤێ خشتێدا وەسا بۆ مە دیار دبیت کو ڕێژەیەکا مەزن کو(64%)، ژ قوتابییان بۆ مەبەستا دەستکەفتا کاری هەوڵدانە کو ئەڤێ زمانی بزانن و ئەڤێ چەندێ ژی پالدەرەکێ سەرەکی بوویە بۆ فێربوونا زمانێ دووێ. هەردیسان (36%)، ژ قوتابییان ئەو بوون ئەوێن حەز دەف هەبووینە بۆ فێربوونا زمانێ ئینگلیزیێ وەکو زمانێ دووێ. د ئەڤان هەردوو بەرسڤاندا وەسا بۆ مە دیار دبیت کو کۆمەڵە تیۆرێن بایلۆجی(خۆڕسکی)، و بنەمایێن فێربوونا زمانی لدەف وانا ب ڕێژەیا(100%) بۆ پرسیارا ئێکێ سەرکەفتی بووینە، چونکی حەزا فێربوونێ و هەبوونا پالدەرك بۆ

doi : 10.25007/ajnu.v7n2a192

فێربوونێ دوو بنەمایێن سەرەکینە د ئەڤێ کۆمەڵێدا.

سەبارەت پرسیارا دووێ : کو توچاوا فێری زمانێ ئینگلیزیێ بووی؟وەڵام ب ئەڤێ شێوەیێ ل خوارێ بوو :

4. شرۆڤەکرنا ئەنجامێن راپرسیێ

هەر وەکو ل دەسپێکێ مە ئاماژە پێکری، کو ئەڤێ ڤەکۆلینێ ب شێوەیێ راپرسیێ هاتیە ئەنجامدان بۆ دیارکرنا رێژەیا سەدیا هەر کۆمەڵە تیۆرەکێ ژ وان تیۆران ئەوێن ژ بۆ مەبەستا فێربوونا زمانێ دووێ هاتینە دانان، هەر کۆمەڵەك چەندین زانایان پشتەڤانیا خو بۆ دەربرینە، بۆ پتر دیارکرنا ئەڤ چەندە ژێ مە ب فەر دیت کو ئەڤێ راپرسیێ ئەنجام بدەین و پتر بکینە بابەتەکێ پراکتیکی سەردەمیانە، بۆ ئەنجامدانا ئەڤێ چەندێ مە هندەك پرسیار ژێگرتن کو بەرسڤا وانا دێ بیتە بەرسڤا ئێك ژ بنەمایێن ئەوان تیۆران یێن مە ئاماژە پێکرین، ئاراستەی سەرجەمێ(150)، قوتابیێن کوڕوکچ هاتنەکرن لسە ئاستێ زانکۆیێ، کو پرسیار ب ئەڤێ رەنگی بوون :

أ. بۆچی تە پشکا زمانێ ئینگلیزیێ هەڵبژارد؟

ب. توچاوا فێری زمانێ ئینگلیزیێ بووی؟

ج. ب بووچوونا تە باشترین رێك چنە بۆ فێربوونا زمانێ ئینگلیزیێ؟

د. سەبارەت پرسیارا ئێکێ : کو بۆچی تە پشکا زمانێ ئینگلیزیێ هەڵبژارد؟ وەڵام ب ئەڤێ شێوەیێ ل خوارێ بوو :

خشتێ ژمارە (2) : مفایێ تەکنەلۆژیایێ

132 قوتابی(88%)	18 قوتابی(12%)
هەوڵدان ب رێکا ئینتەرنێتێ : وەکو ئاخافتن د گەل ئەوان کەسان یێن ئینگلیزیێ دزانن.	-ئەز د ناف جڤاکێ وانا ژیایمە.

هەکە ئەم سەحکەینە بەرسڤا ئەڤێ پرسیارێ دێ بینین کو رێژەیەکا مەزن(88%)، ژ قوتابیان د سەردەمێ ئەڤرۆکەدا مفایێ ژ تەکنەلۆژیایێ وەردگرن وەکو ژینگەهەکێ زەنگین بۆ فێربوونا زمانێ دووێ، هەر چەندە چ کۆمەڵە تیۆران ئاماژە نەدایە تەکنەلۆژیایێ وەکو بنەمایەکێ سەرەکی بۆ فێربوونا زمانی، لێ ئەم د شێین بێژین کو ئەڤە د کەڤیتە بن قالبێ تێکەلبوونێ و لاساییکرنێ کو دوو بنە مایێن سەرەکینە د کۆمەڵە تیۆرێن ژینگەییدا، چونکی د ژیانا ئەڤروکەدا ئەنتەرنێتێ رۆلەکێ مەزن هەیە د جیهانگیرییدا و زۆربەیا جڤاکاك نزیکی هەڤدوو کرینە. هەروەسا رێژەیا(12%)، ئەو قوتابی بوون ئەوێن د ناڤ جڤاکا ئینگلیزاندا مەزن ببوون، د هەردوو بەرسڤاندا دێ بینین کو پیڤەرێ سەرەکی بۆ فێربوونا زمانێ دووێ هەبوونا ژینگەیەکێ زەنگینە.ئەڤێ چەندێژی رێژەیا (100%)یە بۆتیۆریا ژینگەیی. - سەبارەت پرسیارا سێیێ : کو ب بووچوونا تە باشترین رێك چنە بۆ فێربوونا زمانێ ئینگلیزیێ؟وەڵام ب ئەڤێ شێوەیێ ل خوارێ بوو :

خشتێ ژمارە (3) : فێربوونا زمانێ دووێ

143 قوتابی(33،95%)	7 قوتابی(66،4%)
حەزا فێربوونێ وهەوڵدان ب رێکا ئینتەرنێتێ : وەکو ئاخافتن د گەل ئەوان کەسان یێن ئینگلیزیێ دزانن یانژی تێکەلبوون دگەل جڤاکێ وانا.	حەزا فێربوونێ.

د ئەڤێ خشتێدا وەسا بۆ مە دیار دبیت کو رێژەیەکا هەرە مەزن(33،95%)، ژ قوتابیان د گەل هندێنە کو بۆ فێربوونا زمانێ دووێ پێدڤیە قوتابی حەزا فێربوونا ئەوێ زمانی ل دەف هەبیت، هەروەسا دگەل هندێژی پێدڤیە تێکەلیا جڤاکێ زمانێ دووێ بکەتن بۆ فێربوونا کەلتوورو دابوونەریت...هتد کو رۆلەکێ مەزن دبینن د پرۆسەیا فێربوونا زمانێ دووێ، د بەرسڤا ئەڤێ پرسیاریدا هوسا بۆ مە دیار دبیت کوژ بۆ سەرکەفتنا ئەڤێ پرۆسێ ئەم پێدڤی هەبوونا حەزەکێ تایبەتین، د هەمان دەمدا پێدڤی ب ژینگەهەکێ زەنگین ب کەلتوورو دابوونەریت...هتد زمانێ دووێ ئەڤەژێ ئەو بنەمایێن سەرەکینە کو کۆمەڵە تیۆرێن کارلێککەر لسەر هاتیە ئاڤاکرن. د ئەڤێ راپرسیێدا وەسا بۆ مە دیاردبیت کو کۆمەڵە تیۆرێن کارلێککەر دبیتە هەلگرێ ناسناڤێ هەردوو کۆمەڵە تیۆرێن(بایلۆجی و ژینگەهیی)، چونکی بنەمایێن فێربوونا هەر دوو کۆمەڵە تیۆران ب خۆڤە دگریت و رێژەیا سەدیا هەر تیۆرەکێ دێ ب ئەڤێ شێوێ ل خوارێ بیت :

doi : 10.25007/ajnu.v7n2a192

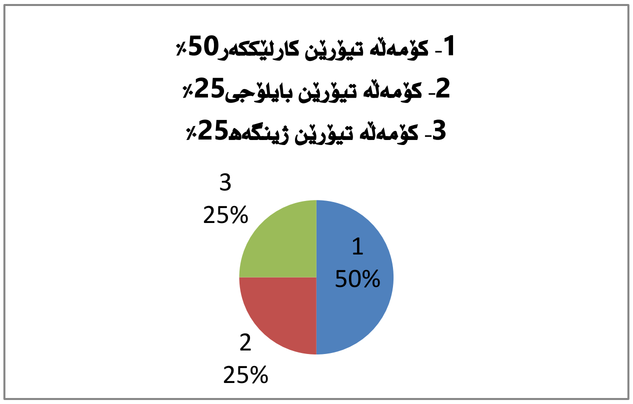

شێوێ ژمارە (1) : بنەمایێن فێربوونا هەر دوو كۆمەڵە تیۆران

ئەنجام

1. ئەو تیۆرێن بۆ فێربوونا زمانێ دووێ هاتینە دانان سوودو مفایێن گەلەك باش هەبووینە بۆ قوتابیان، چونكی ب شێوەیەك ژ شێوەیان بووینە نەخشە رێیەك كو بۆ سەركەفتنا پرۆسەیا فێربوونا زمانێ دووێ.

2. كۆمەڵە تیۆرێن كارلێككەر كو ژ جەندین تیۆران پێكدهێت د شیاندایە هەمی بنەمایێن پرۆسەیا فێربوونا زمانی بەرجەستە بكەتن، چونكی حەزو ژینگەهـ ب مەرجێن سەرەكی دزانیت بۆ سەركەفتنا پرۆسەیا فێربوونا زمانێ دووێ، ژ بەر هندێ ئەم دشێێن بێژین كو باشترین كۆمەڵە تیۆرن بۆ فێربوونا زمانی.

3. ئەوهەر سێ كۆمەڵە تیۆرێن مە ئاماژە پێكرین ب شێوەیەكێ راستەوخۆ ئاماژە نە داینە رۆلێ تەكنەلۆجیایێ د پرۆسەیا فێربوونا زمانێ دووێ، بەلێ هەكە ئەم رۆلێ تەكنەلۆجیایێ دیاركەین دێ بینین كو بوویە ئەگەرێ هندێ زۆربەیا جڤاكێن مرۆڤایەتیێ لێك نزیكبكەت و تێكەلیێ پەیداكەت هۆكارەكێ گرنگە بۆ فێربوونا زمان و كەلتوورو دابوونەریتێن جودا، ئەڤەژی بنەمایێن كۆمەڵە تیۆرێن ژینگەنە.

4. هەردووكۆمەڵە تیۆرێن(بایلۆجی وژینگەهـ) هەڤدوو رەتدكەن، لێ كۆمەڵە تیۆرا كارلێككەر هەردووكا پەسەند دكەت و ب تەمامكرنا هەڤدوو هەژمار دكەتن.

ليستا ژێدەران

1. پەرتوك

أ. پەرتوكێن ب زمانێ كوردی

1. عبدالواحد مشیر دزەیی(2014) زمانەوانی دەروونی، هەولێر.
2.عبدالواحد مشیر دزەیی(2015) زمان و كەسایەتی، هەولێر
3. كەریم شەریف قەرەچەتانی(1997) سایكۆلۆژی منداڵ، هەولێر.
4. محمد معروف فتاح(1987) زمانەوانی، زانكۆی سەلاحەددین.

ب. پەرتوكێن ب زمانێ عەرەبی

1-.دوجلاس براون(1994) أسس تعليم اللغه وتعليمها، ترجمه عبده الراجحى و على احمد شعبان، دار النحچه العربيه، بيروت.
2. رشدى احمد كعيمه(1989) تعليم اللغه العربيه لغير الناكقين بها، ايسيسكو، الرباگ.
3. روى سى هجمان(1989) اللغه والحياه والگبيعه البشريه، ترجمه، داوود حمد السيد، كويت.
4. عبدالمجيد سيد أحمد منصور(1982) علم اللغه النفسى، جامعه الملك سعود، الرياچ.
5. على محمد القاسمى(1979) اتجاهات حديبه فى تعليم العربيه للناكقين باللغات الاخرى، جامعه الرياچ.
6. محمد اسماعيل علوى(2013) التواصل الانسانى، دار كنوز العرفه للنشروالتوزيع، عمان.
7. محمد على الخولى(1982) معجم علم اللغه النظرى،مكتبه لبنان.
8. محمد على الخولى(2002) الحياه بين مع لغتين، دار الفلاح للنشر والتوزيع،الاردن.
9. محمود كامل الناقه(1983) الكتاب الاساسى لتعليم اللغه العربيه للناكقين بلغات اخرى، جامعه ام القرى، مكهالمكرمه.
10. موفق الحمدانى(1982) اللغه و علم النفس، الموصل.
11. نبيه ابراهيم اسماعيل(2009) الاسس النفسيه لتعليم اللغه العربيه للناكقين بغيرها، مكتبه الانجلو المصريه.

ج. پەرتوكێن ب زمانێ ئینگلیزی

1. CRYSTAL.D(1985). AN INTRODUCTION OF LINGUISTICS AND PHONETICS. SECOND EDITION. BASIL BLACKWELL LTD
2. Harmer, J. (2011). The Practice of English Language Teaching. Harlow .: Longman Group UK Limited
3. Harris, M. (2012). Language Experience and Early Language .Development : From Input to Uptake. UK : Psychology Press

2. گۆڤار

1. ئەورەحمانی حاجی مارف(1986) گۆڤاری كۆڕی زانیاری عیراق دەستەی كوردی، بەرگی یانزەم، بەغدا.